

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА — складна багатфакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб населення і держави; протистояння дестабілізаційній дії чинників, які створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання. За функціонал. напрямками розрізняють макроекон., фінанс., зовн.-екон., інвестиц., наук.-технол., енергет., вироб., демогр., соц., продовол. безпеку; за суб'єктом — Е. б. особи, суб'єкта госп. діяльності (підприємства), регіону, держави, країни. Е. б. країни — інтеграл. характеристика Е. б. держави, суб'єктів господарювання та особи.

Поняття «Е. б.» запроваджено у міжнар. практику в 1980-х рр. На 40-й сесії ООН (1985) прийнято відповідну резолюцію, де визначено, що Е. б. — такий стан, за якого народ може суверенно, без втручання і тиску ззовні, визначати шляхи й форми свого екон. розвитку. В Україні його почали застосовувати лише на поч. 1990-х рр. Згідно із Законом «Про основи національної безпеки України» (2003), Е. б. є провід. складовою *національної безпеки України*. Критерії Е. б. характеризують стан матеріал. потенціалу та наявність сукупності дієвих відносин (госп. механізму), що координує інтереси актив. суб'єктів для збереження і зміцнення держави шляхом створення стимулів до ефектив. праці на користь суспільства й ефектив. підприємництва у стратег. руслі заг. відтворюв. процесу. Матеріал. критерії: обсяги спожив. товарів, достатні для стабіл. розвитку нац. економіки, сировин. ресурсів, інвестиц. товарів, держ. резервів і запасів особливо важливих видів продукції й товарів, зокрема критич. імпорту; критерії у сфері госп. механізму: спроможність фінанс.-бюджет. і грош.-кредит. систем забезпечити розвиток нац. економіки та реалізацію нац. інтересів; наявність умов для стабіл. розвитку суб'єктів госп. діяльності, які діють відповідно до чинного законодавства й у межах заг. відтворюв. процесу; випереджал. розвиток наук.-тех. та інновац. потенціалів для забезпечення екон. зростання; консолідованість екон. інтересів громадян, суб'єктів госп. діяльності, регіонів, держави для екон. розвитку й реалізації нац. інтересів; спроможність інститутів держ. влади проводити дієву політику з реалізації й захисту нац. екон. інтересів; рівень життя насел. і ступ. соц. розшарування, що дає змогу поєднати стимули екон. зростання зі збереженням соц. злагоди; ефективне включення нац. економіки до світ. господарства (розвиток експорт. потенціалу, задоволення потреб внутр. ринку,

захист вітчизн. товаровиробників і розвиток їхньої міжнар. конкурентоспроможності, входження у міжнар. валютно-фінанс. відносини, яке сприяє стійкості грош.-фінанс. системи відповідно до нац. інтересів країни; забезпечення критич. імпорту стратег. ресурсів достат. обсягом валют. ресурсів і на диверсифіков. основі). Явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію нац. екон. інтересів та створюють небезпеку для соц.-екон. і політ. систем, нац. цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи, становлять загрозу Е. б. Рівень загроз визначають за допомогою комплекс. порівнял. аналізу рівня показників макроекон. становища і становища суб'єкта господарювання або особи, визначених індикаторами Е. б. Оптимал. значення індикаторів — інтервал величин, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворюв. процесів у економіці, порогові значення — кількісні величини, порушення яких зумовлює несприятливі тенденції в економіці, граничні значення — кількісні величини, порушення яких викликає загрозливі процеси в економіці. Ознакою гранич. рівня індикатора є момент втрати відповід. екон. процесом функцій, відведених йому у відтворюв. системі. Динамічність гранич. рівнів індикаторів Е. б. створює значні труднощі для їхнього апіор. визначення. Критерії, перелік індикаторів та їхніх порог. і гранич. рівнів, методика розрахунків, осн. напрями й механізми, правові засади та організац. структура, за якими досягають Е. б., складають систему забезпечення Е. б. Методику розрахунку рівня Е. б. України як гол. складової нац. безпеки держави затвердило Міністерство економіки України 2007. Вона базується на комплекс. аналізі індикаторів з виявленням потенційно можливих загроз і застосовується для інтеграл. оцінки рівня Е. б. України загалом в економіці та в окремих сферах діяльності. За розрахунками Міністерства економіки України, інтеграл. індикатор рівня Е. б. в період екон. зростання (2000–07) підвищився з 58,2 до 72,2 %. Важливими елементами Е. б. є фінанс. і продовол. безпека.

Я. А. Жаліло

Фінансова безпека (Ф. б.) — стан фінансово-кредитної сфери держави, що характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання та населення. Загалом під Ф. б. розуміють ефективне функціонування нац. екон. системи й екон. зростання. Вона є базовою складовою Е. б., оскільки визначає стан

фінанс.-кредит. сфери держави (у складі грош.-кредит., бюджет., валют., банків., інвестиц., фондового і страхового секторів), без якої ринк. економіка за сучас. умов не може існувати. Стан Ф. б. — осн. критерій оцінки ефективності держ. політики і діяльності влад. структур у ході реформування та розвитку фінанс.-кредит. сфери. Стратегію забезпечення Ф. б. України (складова екон. курсу держави й основа для відповід. держ. програм) розробляють на засадах директив. і нормативно-правових актів Президента, ВР й КМ України. Система забезпечення Ф. б. охоплює організац. структуру (сукупність органів законодав., виконав. і судової влади, суб'єктів господарювання та громад. інституцій, що беруть участь у її забезпеченні); правові засади для регламентування відносин у відповід. сфері; осн. функції, перелік індикаторів, підсистеми моніторингу стану, інформ. й аналіт. прогнозування; повноваження та завдання осн. суб'єктів системи. Загрози Ф. б.: недосконалість податк. системи, яка не забезпечує достат. надходжень до бюджету і стримує розвиток реал. сектора економіки, сприяє відпливові доходів із легал. економіки; недосконалість бюджет. системи у центрі й на місцях, низький рівень бюджет. дисципліни; поширена тіньова економіка, посилення її криміналізації та нелегал. вплив валют. коштів за кордон; штучність курсу нац. грош. одиниці через утримання його за рахунок адм. заходів та через низьку активність екон. суб'єктів; платіжна криза, яка «вимиває» оборотні кошти підприємств і не дає можливості своєчасно виплачувати заробітну плату; слабкість й нерозвинутість банків. системи, фонд. і страхового ринків, системи довірчого упр. майном; наявність знач. хроніч. зовн.-торг. сальдо й дефіциту платіж. балансу; зростання держ. зовн. боргу, не-впорядкованість умов отримання зовн. запозичень під уряд. гарантії, низькі ефективність їх використання та відповідальність; низький рівень заощаджень і відсутність дієвих мотивів для мобілізації внутр. ресурсів підприємств та насел. у вироб. сферу; наявність великих обсягів позабанків. обігу готівки, яка переважно обслуговує тіньову економіку. Осн. методи забезпечення Ф. б.: збирання й аналіт. опрацювання інформації про досвід і заходи її збереження в ін. країнах; планування та ресурсне забезпечення системи Ф. б.; постій. моніторинг і аналіз умов, чинників, загроз та індикаторів Ф. б.; прогнозування умов, дії чинників і значень індикаторів на перспективу; розроблення та здійснення конкрет. заходів щодо підтримання її на належ. рівні. Визначення осн. критеріїв оцінки безпеки фінанс.-кредит. сфери, за яких її стан підтримується на відповід. рівні, має важливе методол. і практ. значення для підтримання безпеки різних секторів екон. сфери. Нині офіційно затверджених орієнтов. порогових значень таких критеріїв в Україні немає. Повноваження осн. суб'єктів системи забезпечення Ф. б. визначені у Законі України «Про Раду національної безпеки та

оборони України» (1992) і Концепції (основах держ. політики) нац. безпеки України (1997).

М. М. Єрмошенко

Продовольча безпека (П. б.) — наявність у країні такого обсягу, асортименту та якості виробництва продуктів харчування, за яких відсутні небезпека для життя населення й залежність благополуччя держави від зовнішніх джерел їх надходження. П. б. як одна із гол. складових Е. б., внутр., зовн. і нац. безпеки України охоплює сукупність екон., організац., тех. і соц. заходів, спрямов. на забезпечення сталого постачання продовольства та вдосконалення структури харчування населення. Формування П. б. України передбачає удосконалення ринк. відносин в АПК, розроблення нових підходів у аграр. політиці, пріоритет. розвиток с. господарства, докорінну перебудову екон., соц. і правових відносин в аграр. сфері, свободу підприємництва й конкуренції, розбудову ринків робочої сили та засобів виробництва, впровадження прогресив. ресурсоощад. технологій виробництва, перероблення та зберігання с.-г. продукції, оптимал. забезпечення АПК матеріал.-тех. і труд. ресурсами, розвиток сфери агропостачання та агросервісу, формування нових цінових і фінанс.-кредит. механізмів, соц. перебудову села й відповідне наук.-інформ. забезпечення. Радіоекол. П. б., проблему якої різко загострила Чорнобил. катастрофа 1986, можливо забезпечити шляхом впровадження тех.-технол. та організац.-екон. заходів щодо зниження надходження радіоактив. елементів за ланцюгом «земля-рослина-людина» на радіоактивно забруднених с.-г. угіддях.

П. О. Лайко

Рекомендована література

1. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення. К., 1997;
2. Богданов І. Я. Экономическая безопасность России: теория и практика. Москва, 2001;
3. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. К., 2001;
4. Жаліло Я. А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку // Стратег. панорама. 2004. № 3;
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. К., 2008.
6. Барановський О. І. Фінансова безпека. К., 1999;
7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К., 2001;
8. Його ж. Стратегічна інформація в забезпеченні фінансової безпеки держави // Актуал. проблеми економіки. 2006. № 10.
9. Трегобчук В. М. Продовольча безпека в контексті

національної безпеки держави. К., 1999;

безпека України в екстремальних умовах. К., 2007.

10. Гойчук О. І. Продовольча безпека. Ж., 2004;

Я. А. Жаліло, М. М. Єрмошенко, П. О. Лайко

11. Лайко П. О., Шмирков В. Ф. Економічна та продовольча

Бібліографічний опис:

Економічна безпека / Я. А. Жаліло, М. М. Єрмошенко, П. О. Лайко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-18765>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).